

**Pinikas**

*by Jason Parba*

DAKONG Balita: MAMINGKAHAY, MIDAGAN PAGKA KAGAWAD. Kini ang nakapakignat sa among mga silingan sa Baryo Panatayan. Sa ilang unang pagkadungog niini, ila ming gihimong pulotan sa bahal nga gitinda ni Nanay Pirmin nga among silingan. Ug usahay pod, samtang ang mga babaye gapanlaba didto sa Aplaya o gahingotoay man ganing dihas ilang pantawan, gapadparon sa hangin ang ilang diskusyon padulong sa among balay ug kini molusot sa mga buslot namong bungbong hangtod kini among madunggan. Dako gyod nga balita!

Ambot ba pod, di nako masabtan nga misulod man sa alimpatakan ni Mama ang politika, kay sa tinuod lang gyod dili ko ganahan anang butanga. Alang nako, ang mga politiko puro mangingilad. Maayo lang na sila panahon sa kampanya. Saad diri, saad didto. Buhaton ko ni, buhaton ko na. Apan kon modaog na gani, hala! Makalimot na dayon. Kon inyong duolan para mangayog tabang, mangatol dayos ulo, dayon sa kilid. Morag among iro nga si Pusoy nga labihan kakutoon. Aha na kaha to karong buanga, ay? Mikalit lag kawala. Wala nay uli-uli human sa eleksiyon. Basig nabiktima to sa mga tambay didto sa ilang Nanay Pirmin. Matod pas mga tsika-tsika, dili daw na gapamili ang mga hangal. Bisag kagiron nga iro, basta luto na, lami na kuno kaayo! Kangil-ad.

Sukad adtong bata pa ko, makaingon ko nga sikat na ang among pamilya sa among barangay. Sikat dili tungod kay sapian o gamhanan ba hinuon. Dili pod mi pawerpol sama sa mga Singko nga maoy lider o dako-dako sa among baryo sukad pa sa panahon ni Cory. Matod pas mga tsismosa namong mga silingan, ngilngig daw na sila kay mokaon na silag bala aron lang magpabiling gamhanan isip mayor, kapitan, ug kagawad. Apan lahi ang among kasikat. Kini namugna diha sa mga liking bingka nga among ginasuroy kada sayos buntag sa tibuok Baryo Panatayan. Unang tuktugaok pa lang gani sa mga sunoy ni Tatay Bensyo nga among silingan, mamukaw na dayos Mama aron momata mi ni Manoy Onyot, Inday Jing-jing, ug Dodong Angelo.

Sa tinuod lang, si Mama ang gabuhi namong tanan. Kon walay bingkang maluto, wala pod mi matakang sa abohan aron among makaon. Unsaon nga si Papa wala may klarong trabaho ug palahubog kaayo. Taman ra siyas hubog-hubog samtang si Mama tawon, moabot sa mga hilit nga sityo sa among baryo aron lang mahalinan, sama didto sa Aplaya nga pipila lang ang tawo. Usahay pod, sa iyang pagpamasin moabot siya didto sa Malakdang kon diin daghan ang mga minerong ganahan mohabhab og bingka. Ug bisan mura na og kabaw si Mama sa pagpaningkamot, oki ra man kaayo ang among kinabuhi. Yano lang apan malipayon. Labi na gyod kon daghan siyag halin kay magpalit man dayon na siyag kok alang namong managsoon. Usahay pod, *hotdog* ang iyang paliton nga among ilogan ni Dodong Angelo.

Apan daghan na ang nausab.

Si Manoy Onyot tua nas Japan. Adtong una, abi nakog mga babaye lang ang puyde mag-Japayuki. Lakip man pod diay laki, no? Unsaon nga talentado man pod si Manoy. Maayo kaayo mosayaw. Humok og lawas. Matod pa niya, ganahan kuno kaayo ang mga matrona sa iya. Aw, sa akong banabana, medyo tisoyon man pod si Manoy Onyot. Matsohon pod og lawas. Ug unom ka buwan gikan siya milarga, gapadala siyang kwarta sa amoa. Misikat pod mi adtong higayona, uy. Kay di na man kinahanglan namo manuroy og bingka. Ang mga taga-Panatayan, gimingaw sa bingkang Mama. Matod pa nila, “Lahi ra gyod ang bingkang Minda.” Sa ilang mga gipanulti, mora daw silag mga palahubog nga wala na makainom og tuba sukad nga wala na mi nanuroyg bingka.

Apan kadiyot ra kaayo to. Sa ikapitong buwan, wala na nakapadala si Manoy og kuwarta. Wala na mi balita sa iya. Ang mga panaghap sa among mga silingan, basin daw napreso si Manoy o di ba hinuon, nabiktima sa mapya. Simbako! Dili pod unta. Basin nagkaproblema lang seguro to siya o di ba kaha, basin pit-os lang gyod ang iyang kahintang.

Mao nga si Inday Jing-jing pod ang misunod pagpanglampit sa laing nasod. Sa Saudi man kuno to. Nagpa-helper. Nagkautang-utang si Mama adtong pag-adto niyas Manila aron mangita og *agency*. Maayo na lang gani, nakalarga ra gyod human sa upat ka buwan. Apan demalas gihapon. Adtong nagpadalag suwat si Inday Jing-jing sa amoa, basa kaayo ang aping ni Mama sa kasakit sa iyang dughan. Gibalita ni Inday nga ang iyang amo kuno mga maro ug mangtas kaayo. Gapanakit sa mga katabang! Mao nga misibat si Inday Jing-jing ug karon gatago-taggo. Maayo na lang gani kay dunay mga Pinoy didto kon asa siya midangop.

Malas gyod kaayo. Mao nga si Mama mibalik paglutog bingka. Kami pod nga iyang mga anak, mas nahimong kugi tungod kay kabalo mi sa kasakit nga gibati sa among inahan. Bisan gani si Papa mas nahimong responsable. Seguro iya pod naalimatmatan nga sobra na kaayo ang mga suliran sa abagang Mama. Talagsa na lang siya moinom. Dili samas una nga halos kada adlaw, galigid siya pirme sa kahubog.

Sa hinay-hinay akong gitun-an paghikalimot ang among suliran, labi na gyod mahitungod sa among mga igsoon. Matod pang Papa adtong nahubog siya, “Layp gos on” daw, samtang mitubag pod si Mama ug miingon, “Korik. Weder we like it not.” Haha! Makalingaw gyod ning akong mga ginikanan kay kabalo ko nga sayop ang ilang gipanulti. Unsa kahay masulti ni Mr. Balod nga maestro nakos English, no? Mobuhakhak gyod tog maayo kon iya pang nadungog ang gipanulti ni Mama ug Papa!

Usa ka Domingo, samtang nanuroy mig bingka ni Mama sa may Malakdang, among naabtan silang Nong Teryo, Rodrigo, ug ubang mga silingan nga nagpundok. Sa among pagpaduol kanila, akong nakita nga seryoso kaayo sila sa ilang diskusyon. Morag naay dakong panghitabo nga migitik kanila samtang ang ilang mga baba paspas kaayong nilitok sa ilang mga gihunahuna. Sa ilang kabisi wala mi nila nabantayan. Halos wala pod sila kadungog sa among pagsinggit og “Bingka! Bingka mo diha!” Hangtod nga miabot mi sa ilang gitindogan ug didto namo nadunggan kining ilang diskusyon:

“Aw, kon akoy pasultion, daghan na pod baya nahimo si Kapitan.”

“Unsa goy daghan nga hangtod karon, pobre man gihapon kaayo ning atong barangay? Labi na gyod ning atong sityo.”

“Sakto gyod ka diha, pre. Bisan gani atong tulay, wa man lang gani ni niya napaayo.”

“Mao. Gatuya-tuya gihapon!”

“Depende man god na sa atong panlantaw, pre. Naa man poy maayong nabuhat si Kapitan.”

“Ug ang atong dalan, libaong lang gihapon! Halos dili na gani gapanglahos ang mga habal-habal diris atoa.”

“Kinihanglan tag kabag-ohan.”

“Aw, unsa mang kabag-ohan ang inyong gusto?”

“Mga lider nga hustog plataporma. Moserbisyo natog sakto.”

“Duol na man gyod ang piliay. Oras na seguro nga mangita tag bag-ong mga nawong.”

“Lagi! Sakto gyod ka, pre. Mao nga sa inyong pagpangitag kabag-ohan, mas maayo nga dili mo magutman,” kalit nga miapil ni Mama sa diskusyon. “Na hala, naay bingka, o. Kaon sa mo.”

Dakong ngisi sa mga nagtipok samtang gitunolan namo silag bingka aron ilang paliton.

“Ay, kon akoy makapitan diris atoa, librehon ta mog bingka kada buntag,” sumpay ni Mama.

Mibuhakhak silang Nong Rodrigo ug Teryo.

“Aw, botaran gyod ka namo, Mareng. Wa gyoy magutman!” matod pang Teryo samtang iyang gipikas ang bingka ug gihamon sa iyang baba ang katunga niini.

Nanguli ming Mama nga hagkap ang dughan kay nahurot man ang tanan bingkang among gisuroy. Sa unahan nilang Nong Teryo nga nagdiskusyon mahitungod sa politika, naa man poy daghan istambay nga gainom didtos ilang Apyot. Seguro sa ilang pag-inom-inom, nakalimot sila og kaog pamahaw mao nga bingkang Mama ang ilang gipahimungtan. Gihurot nilag kompra among bingka. Wala na gani nakapalit si Nong Segundo nga suki kaayo ni Mama. Morag nangluod ang tiguwang kay wa man lagi siya nabinlan. Apan matod pang Mama, “Sagdi lang, yo. Binlan ta na gyod kas sunod.”

Pag-abot namos balay, kilumkilom na kay layo pa man among gibaklay. Wala mi misakayg habal—habal sa pagpaningkamot nga makatipig. Sayang man pod ang setenta pesos nga plete. “Maayo na lang na ipalit og duha ka kilong bugas,” matod pang mama. Mao nga gigutom kaayo mi pag-abot namo sa balay.

Maayo na lang gani aduna pay bahaw ug buwad nga sobra adtong paniudto. Nag-atbang ming Mama samtang among gitagbaw sa bahaw ang among kagutom. Ug sa kalit, iyang gibuak ang kahilom nga mitabon kanamo samtang ang akong kamot nagkalingaw og hagpat sa mga bukog sa buwad sa dili pa nako ihungit.

“Dong, unsa kahag modagan kog pagka kagawad, ba?”

Halos natuk-an ko samtang ako kining nadungog. Ug wala nako tuyoa nga mobuhakhak.

“Pag-sure diha, Ma, uy!” maoy akong nasulti dayon pahiyom, dala agik-ik. Wa gyod nako mapugngi akong kaugalingon.

“Aw, ngano man diay? Unsa may sayop ana?”

“Wala man hinuon, Ma. Apan sultihi daw ko bi, unsa may imong buhaton kon modaog ka?”

Plataporma. Mao kanay dakong problema ni Mama sa misunod nga mga adlaw pagkahuman niyag deklarar sa iyang pagdagan isip kagawad. Wa gyod ko nakatuo nga iyang tinud-on tong iyang gipaambit kanako samtang nangaon mig bahaw. Abi man god nakog binuang lang to.

Usa ka hapon, pag-agi nako didtos tindahan ni Ante Nita, maoy tapik sa mga istambay ang umaabot nga piniliay.

“Unsaon na lang kaha ning atong eleksiyon, Pre, no? Morag haskang gubota.”

“Gubot pas imong bungot, Pre.”

“Ayawg tripingi nang akong bigote, Pre. Assit biya na. Haha!”

“Tuod, Pre, tiamona? Apil si Kulas modagan pagka kagawad? Pastilan! Puyde diay na?”

“Aw, apil man gani si Nong Karyo nga gabadhay-badhay nas katiguwang, modagan! Haha! Kon modaog siya, syur gyod ko nga dili niya mahuman iyang termino. Ma-terminit na siyag sayo!” dalag aksiyon og putol sa iyang liog.

“Haha! Ug, in pernis, Pre, si Minda nga mamingkahay, modagan pod kuno!”

“Lagi. Mao poy akong nadunggan.”

“Taymsa, si Botyok man diay ni.”

Nagpakaron-ingnon ko nga wa makadungog sa ilaha. Molakaw na unta dayon ko humag palit sa sigarilyo nga gisugo ni Papa kanako, apan ila kong giatubang.

“Unya, kay modagan man daw imong mama, Tyok?”

“Ha? Aw, lagi daw.”

“Na! Basin biyag madagma na siya, ha?” maoy tubag ni Nong Kikong dala dayon og buhakhak.

Midali-dali kog pauli human adtong panghitaboa. Dili ko gusto nga mahimong sentro sa ilang diskusyon ang among pamilya. Basin unya og di nako mapugngan ang akong kaugalingon ug makakita kog sumbagay. Apan, morag mihagyong nga buyog ang giingon ni Nong Kikong sa ako. Imbes nga masuko ko, ako hinuon kining gitagoan sa akong hunahuna ug giisip nga usa ka hagit. *Magbantay lang gyod na silag modaog si Mama. Kataw-an ko man gyod na sila ba. Tan-awon ta lang!*

Sa dihang nagkaduol na ang kampanya, mas klaro na sa ako ang tanan. Ang mga kauban ni Mama sa iyang partido mao diay ang nangusog sa kabag-ohan. Ilang giatbangan ang tahoran na sa politika. Kon sa salida pa, silang mama ang kontrabida. Ingon ana man gyod nang politika. Ang mohagit sa mga karaan ang daotan, labi na kay wala man silay maikapasigarbo nga nabuhat na. Samtang silang nangaraan na, magpabida dayon sa ilang mga tulay nga napatukod, kalsadang napasemento, mga tambal nga nahatag, mga hinabang sa kabos, ug uban pa kunong kamaayohan nga ilang nabuhat alang sa katawhan. Sa ilang mga tsismis nga gipakuyanap, “Unsa may mabuhat anang mga bag-o nga wala ma na silay kasinatian?”

Tinuod pod baya ang uban nilang gipanulti. Apan sa ilang pagpahumot, ilang nahikalimtan nga sila gasingoton pod, gakautot, ug gakalibang. Hugaw gihapon. Sama ra god ni Kapitan nga siyam na ka tuig nga nanilbihan apan hangtod karon, igo ra mag-*donate* kunohay og kuwarta alang sa mga paliga sa Barangay. Basta pista ug *summer* gani, duna man dayoy paliga sa barangay aron ingnon nga bibo kuno. Mas bibo, mas progresibo kuno. Mao nay iyang giingon didto sa plasa. Mao pod nay panglantaw sa among mga silingan. Pero ambot ba? Kay alang kanako, dili man ang kabibo sa usa ka lugar ang basihan sa pag-uswag. Unsaon man nang bibo apan ang mga lumulupyo walay klarong trabaho? Ang mga tawo galangoy sa kalisod? Apan dili pod nako mabasol ang among mga silingan. Alang kanamong mga kabos, ang karon lang ang importante. Katawa karon samtang adunay kalingawan. Ayawg hunahunaa ang ugma nga walay kaseguradohan. Ingon ani mi. Apan akong naalimatmatan nga kini dili husto, ug maayo untag kini mabag-o.

Haskang biboha sa among baryo adtong miabot ang adlaw sa kampanya. Mas bibo pas liga sa basketball. Unsaon nga ang mga tao galibog man sa ilang pilian. *Close fight* kaayo kon sa dula pa. Mas mibibo gyod adtong misaka na didto sa *stage* ang mga kandidato aron lagi ila daw ipresenta ang ilang plataporma. Si Nong Karyo mipasalig nga ang iyang suweldo sa unang tulo ka buwan, iya kunong itunol sa kada sona aron adunay hinabang alang sa mga *senior citizen* sama niya. Haskang palakpak sa mga tiguwang pagkahuman niyang esplikar. Morag kalit nabaskog ang ilang huyang nang mga lawas. Si Nong Teryo nga tigbantay sa *poultry* sa Hapon, misalig nga modaog gyod daw siya. Ug tungod ana, iyang gigarantiya nga ang iyang unom ka buwan nga suweldo, iya pod kunong ihatag sa pito ka sona sa among baryo aron adunay *health funds* para sa mga masakiton nga kinahanglan og tabang. Unsaon nga sa kalayos among lugar sa siyudad, ang mga masalakiton nga gikinahanglan tambalan, kasagaran dili na moabot sa ospital. Mokalit lag piyong. Morag gakapuyon nas ilang kinabuhi samtang gauntol-untol sa dang lubaong ang sakyanan nga gamiton pagdala

kanila sa ospital. Ila segurong mahunahunaan nga mas maayo pa nga dili na lang momata kaysa mag-antos sa kasakit.

Pagtawag sa ngalan ni Mama Minda, grabeng pagpaninggit sa mga tawo. Adunay kusog kaayong hugyaw nga makabungol. Nagpadaplin ko tungod sa santol didtos atbang sa *stage* kon asa adunay pipila ka mga tawo nga miapil sa pagtambong. Mora kog tuod nga di makalihok tungod sa akong kakulba. Sa akong hunahuna, unsa kahay isulti ni Mama? Maayo untag nakapraktis siya daan.

Misaka si Mama sa *stage* nga gabaragbarag. Misamot akong kakulba. Iyang gikuha ang mikropono gikan sa tigpaila. Palakpak. Kusog nga palakpak.

“Ako... kabawo ko nga kaila na man mo nako. Di ba?”

Nangatawa ang mga tawo dalag singgit sa ngalan ni Mama. “Minda! Minda! Minda!”

“Aw ako? Karon dili ko manaad ninyo. Dili ko maghisgot sa akong plataporma. Unya nag modaog ko. Salamat. Salamat ninyong tanan!”

Mitikang si Mama pakanaog gikan sa *stage*. Bisag gabaragbarag siya, akong nakit-an nga gatan-aw siya sa iyang tikang. Apan wa siya kabantay nga nasabod ang iyang tuong tiil sa *wire* sa mikropono, ug kalit siyang nahagba. Nakalitan ang mga tawo. Sa pagkapaspas sa panghitabo, apil ko nakalitan ug morag adunay bomba nga mitubo sa siyagit sa mga tao, ang uban bugal-bugal. Apan kalit pod mibangon si Mama nga morag kalit nakamata human uroma. Mibangon siya nga gangisi ug gabayawbayaw sa iyang kamot. Dayon milakaw siya palayo sa mga tawo hangtod nawala siya sa akong panlantaw.

Bisan way nahot ang gibuhat ni Mama sa iyang kampanya, nanghinaot gihapon mi nga makalusot siya. Maayo na lang. Makabuhi na pod baya nag pamilya ang sweldos kagawad. Ug usa pa, gusto na gyod nakong mopadayon og eskwela para makahuman kog *college*. Maulaw man god ko moingon nilang mama samtang lisod kaayo ang among kahintang. Kon moeskwela ko, mosamot ang kalisod nga bation ni Mama. Apan kon makadaog siya, aw, medyo arang-arang na lang. Lahi ra gyod ning naay politiko sa pamilya. Mas makaginhawa gyod tingali mi.

Miabot ra gyod ang takna nga among gipaabot. Ang eleksiyon. Mora kog gipulgas nga iro nga dili mahimutang kay gusto man lagi dayon nakong mahibaloan ang resulta. Miadto ko sa tunghaan kon diin giihap ang mga balota. Daghan kaayong tawo. Mga *watchers* man daw to sila. Tigbantay aron mahimong hapsay ug limpyo ang inihapay sa boto. Ang ubang naa didto, igo ra nangayog paniudto nga pansit ug *fried chicken* nga gipanghatag kuno ni Kapitan. Aduna poy nagkagubot nga nanguha og sobre nga adunay tigbaynte pesos ang sulod. Ambot kang kinsa to gikan? Wala na lang ko nangutana.

Nagsugod ang inihapay sa balota mga alas-sais sa gabii. Milili ko sa bentana sa usa ka *classroom*. Inig karon ug unya, makadungog kog lainlain nga ngalan sa kandidato. Ako pod usahay madunggan ang ngalan ni Mama. Ug sa hilom, akong giampo nga unta, modaog siya. Miabot nag halos ala una sa kadlawon ang inihapay. Adtong nahuman na og ihap ang mga balota, akong gilantaw pag-usab ang kada presento ug akong gikuha ang mga eskor sa kada kandidato, labi nga gyod ang boto alang kang mama Minda. Human,

ako kining giihap gamit ang papel ug bolpen. Gakurog akong kamot samtang natataw ko ang numerong pabor kang mama.

Sa kadlawon, migawas na gyod ang tinuod nga resulta. Akong nadungog nga minos og singkwenta ang botar alang kang Mama gikan sa numero pabor kang Nong Karyo nga naglukso-lukso sa iyang gibarogan. Nakapanghupaw ko. Mihinay-hinay kog lakaw paingon sa gawas. Mihangad kos langit kon diin ang buwan gibuak sa panganod nga hinay-hinay mitambon niini hangtod kini nasusama sa usa ka bingkang pinikas.